

ФУҚАРОЛАРНИНГ СОҒЛИГИ ВА ЖИСМОНИЙ ДАХЛСИЗЛИГИГА ҚАРШИ ҚАРАТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ КРИМИНОЛОГИК ТАВСИФИ

Фархад Ибрагимов

Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий Кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактабининг жиноят ҳуқуқи йўналиши тингловчиси (магистранти)

Аннотация: Ушбу мақолада фуқароларнинг соғлиги ва жисмоний дахлсизлигига қарши қаратилган жиноятлар орқали шахсга етказилган зарар ва унинг оқибатлари криминалогик тавсифи ҳақида айтилган.

Қалит сўзлар: соғлиғ, дахлсизлиг, криминалогия, оқибат, жисмоний тазйиқ

Фуқароларнинг соғлиги ва жисмоний дахлсизлигига қарши қаратилган жиноятлар орқали шахсга етказилган зарар ва унинг оқибатлари криминалогия нуқтаи назаридан ўзига хос равишда алоҳида кўриб чиқилмаса-да, бу каби жиноятлар натижасида юзага келадиган оддийгина енгил тан жароҳати ва унинг жамиятга, қолаверса маънавий жиҳатдан шахсга нисбатан етказадиган салбий таъсири эътиборга олинади.

Бироқ, суд амалиётининг кўрсатишича, ушбу ҳолат кўп ҳолларда хусусий аҳамиятга эга бўлиб қолмоқда. Яъни енгил тан жароҳати ўзига хос равишда шахсга етказилган кам аҳамиятли жисмоний тазйиқ деб топилгани ҳолда, унинг маънавий жиҳати ва шу асосда жамиятга келтираётган хавфи эътибордан четда қолади. Оқибатда айбдор шахснинг бу каби қилмишларига ўз вақтида қатъий қонуний чоралар кўрилмаслиги ва жамиятнинг эътибор қаратмаслиги жиноят йўлига кирган шахсни бундай жиноят йўлидан қайтаришга эмас, балки унинг шахсида ўзига хос «ишончининг» юзага келишига олиб келади.

Криминалогияда айнан шу ҳолат, яъни, айтиб ўтилганидек, шахснинг ўз қилмиши оқибатини тушуниб етишидаги ижобий ёки салбий дунёқарашининг шаклланиш жараёни муҳим ижтимоий муаммо сифатида тадқиқ этилади. Шу боис, шахснинг ҳаёти ва умуман унинг жисмоний дахлсизлигига нисбатан содир этиладиган барча жиноятлар криминалогия нуқтаи назаридан етказилаётган зарарнинг маънавий жиҳати ва шахснинг ўз хатти-ҳаракатларини қандай идрок этишида учрайдиган салбий ҳолатларнинг тадқиқотида қаратилиши лозим.

Шахс ҳаёти ва жисмоний дахлсизлигига қарши қаратилган жиноятларни бошқа жиноятлар оқибати эмас, айнан шахсга етказилган тан жароҳатини маиший ва шахслараро низолар оқибатида келиб чиқувчи ҳолатлар асосида ёритиш мақсадга мувофиқдир. Шу ўринда куйидаги тавсияларимиз ушбу турдаги жиноятлар тадқиқотида узил-кесил хулосалар чиқаришга асос бўлади ва профилактик чора-тадбирларни ташкил этишда етакчи ўрин тутаяди, деган фикрдан йироқмиз. Ҳозирги кунда фанда мавжуд бўлган бир қатор илмий-назарий тортишувларни ҳам эътиборга олиш жоиз.

Зотан, «маиший жиноятлар» тушунчаси қиёсий тушунча сифатида қўлланишини ҳам эътибордан четда қолдирмаслик зарур. «Маиший жиноятлар» тушунчасининг аниқ ифодаси йўқлиги уларнинг олдини олишдаги профилактика ишларини ташкил этиш ва зарур статистик маълумотларни тўплашга имкон бермайди, деган хулоса ҳам, фикримизча, масаланинг моҳиятини очиб беролмайди.

Бинобарин, турмуш ва оила муносабатлари ҳамда ушбу йўналишларда юзага келадиган жиноий қилмишлар криминология соҳасидаги бир қатор олимлар томонидан ўзига хос икки йўналишни ўзида ифодалаган ҳаётий яшаш жараёнидир деб талқин этилади .

Яъни, биринчидан, асосий йўналиш (одамнинг оила сифатида бирлашуви асосида қўпайиши, шунингдек одамнинг дам олиш ва куч йиғишига имкон берувчи муҳит); иккинчидан, қўникма ҳосил этиш йўналиши (бирламчи ижтимоий қўникмалар ҳосил қилиш учун бола тарбияси, шахсни руҳий жиҳатдан ҳимоя остига олиш, камол топиши ва мустақил яшашга қўникмалар ҳосил қилиш учун зарур бўлган оилавий муҳит).

Маълумки, шахснинг барча хатти-ҳаракатлари заминида ўзининг турли манфаатларини қондириш ётади. Айнан шу жараёнда, яъни шахснинг ўз манфаатларини жамиятда эътироф этилган яшаш тарзи талабларидак четга чиққан ҳолда қондириши жиноятни юзага келтиради.

Шу боис, жиноятларнинг юзага келишида шахснинг ўз манфаатларидан келиб чиққан ҳолда йўл тутиши, ўз манфаатларини ўзгалар ёки кичик ижтимоий гуруҳлар ва умуман жамият манфаатларидан устун қўйишига алоҳида эътибор қаратилади. Шахснинг ҳаёти ва умуман унинг жисмоний дахлсизлигига қарши қаратилган жиноятларнинг содир этилишида ҳам, биринчи навбатда, унинг ўз манфаатларини ўйлаши (худбинлик) алоҳида ўрин тутади.

Кўриниб турибдики, маиший турмуш муносабатларида юзага келадиган келишмовчиликлар, қўни-қўшнилар, яқин танишлар ўртасидаги ўзаро можаролар оқибатида шахсга тан жароҳати етказилиши мумкин. Бу ҳолатлар эса ишлаб чиқариш, жамоат ишлари билан узвий боғлиқ бўлмаган вазиятларда вужудга келади.

Бироқ маиший ҳаёт ва оилавий жанжаллар ҳам шахслар ўртасида бўлгани ҳолда, юқорида таъкидлаб ўтилганидек, жамиятга ҳурматсизлиги туфайли гоҳида безорилик жиноятлари таркибини келтириб чиқаради.

Энг муҳими, тан жароҳатларини етказиш оила аъзолари, яқин танишлар ва қўшнилар ўртасидаги низоли ҳолатлар орқали содир этилади. Шунингдек, нотаниш шахслар билан ҳам шу каби низоли ҳолатлар юзага келиши мумкин. Бироқ бундай низолар оила ёки танишлар ўртасида бўладиган давомли низолар оқибати бўлмай, балки тўсатдан юзага келиши билан фарқланади (масалан, рашк орқали, ҳақорат қилиш, ножўя хатти-ҳаракатлар). Шахснинг ҳаёти ва жисмоний дахлсизлигига қарши қаратилган жиноятларнинг айнан шу жиҳатлари криминологик тадқиқотлар доирасига киради. Шу билан бирга, бундай жиноятларнинг қасддан содир этилиши ҳам албатта эътиборга олинмоғи лозим. Зеро, криминологияда эҳтиётсизлик

оқибатида шахсга жисмоний шикаст етказиш жиноятлари ҳам алоҳида тадқиқот объектига киради.

Кўп ҳолларда шахснинг жисмоний дахлсизлигига зарар етказиш беқарор вазиятларда ва кутилмаганда содир этилади. Аммо кейинги беш йил давомида бундай жиноятларнинг уюшганлик даражаси, аввалдан тайёргарлик кўриш ва ўта шафқатсизларча амалга оширилиши кўпаймоқда. Бу каби ҳолатлар кўпроқ товламачилик, талончилик, босқинчилик каби жиноятларда нисбатан ошмоқда. Масалан, тилла тақинчоқларни юлиб қочиш каби ҳолатларда шахсларнинг айрим аъзолари ўта хунук кўринишга келиб қолмоқда.

Бундай жиноятлар асосан ижтимоий муаллақ бўлган гуруҳлар сафига хосдир. Бу ўринда гап фойдали меҳнат билан шуғулланмайдиганлар, дайдилар, ароқхўрлар, гиёҳвандлар, жинорий ўтмишга эга шахслар, фоҳишалар ва қўшмачилар тоифасидаги шахслар хусусида кетмоқда.

Чунки айнан шу каби шахсларда жиноятга мойиллик кўпроқ кузатилмоқда. Зотан, улар орасидаги қотиллик ва оғир тан жароҳатларини етказиш барча шу турдаги жиноятларнинг 50%ни ташкил этади.

Шунингдек, ушбу жиноятдан жабрланганларнинг кўпчилиги бир хил тоифага мансубдир. Бинобарин, уларнинг қайси бири жиноят содир этиши ёки жабрдийда бўлишини аввалдан айтиш имконияти йўқ. Зеро, бу тоифадаги шахслар учун зўравонлик асосий ҳаёт тарзидир.

Шахснинг ҳаёти ва жисмоний дахлсизлигига тажовуз қилиш жиноятларининг объектив ва субъектив жиҳатларини атрофлича таҳлил этиш орқали бу каби жиноятларнинг сабаблари ҳамда шароитларини аниқ ифодалаш мумкин.

Ушбу жиноятларни объектив жиҳатдан кўриб чиқишда дастлаб улар содир этиладиган жой, вақт, ҳолат, жиноятларни содир этиш ва яшириш усуллари, ниҳоят содир этиш қуроллари ҳамда воситаларини билиш алоҳида аҳамиятга эга.

Фуқаролар соғлиғига дахл қилиш жиноятларини безорилик, талончилик, босқинчилик ва қисман номусга тегиш жиноятлари каби фақат йирик шаҳарлар ёки аҳоли турар жойларига хос деб чегаралаш мақсадга мувофиқ эмас. Зотан, безорилик жиноятлари, ўз хусусиятига кўра, жамият ва унинг тинчлигига раҳна соладиган жиноятдир.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. Abdurasulova Q.R. Kriminologiya. Darslik. Mas'ul muharrir: M.H. Rustamboyev. – Т.: Adolat, 2007. – 216 б.

2. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Учебник для вузов. Под ред. д.ю.н., проф. Н.Ф. Кузнецовой и к.ю.н., доц. И.М. Тяжковой. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2002.

3. Криминология: Учебник / Под ред. И.И.Рогова и Е.О.Алауханова. – Алматы: Международный центр научных исследований и правовой экспертизы РК, 2006. – 613

4.Рустамбоев М.Х. Объект и потерпевший в посягательстве на здоровье личности. // Судебная экспертиза и вопросы борьбы с преступностью. -Т.: ТашНИИИСЭ, 1992